

Yetişkinlerde Bağlanma Stilleri ve Dinî Başa Çıkma İlişkisi Üzerine Bir Araştırma*

Bahar ÖZKAN¹

Sevde DÜZGÜNER²

Öz: Bu araştırmada, yetişkinlerin bağlanma stilleri ile dinî başa çıkma etkinlikleri arasındaki ilişki Türk örnekleminde incelenmiştir. Araştırma İstanbul ilinde yaşayan ve 18-72 yaş aralığında bulunan 453 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların yetişkin bağlanma stilleri, İlişki Ölçekleri Anketi ile, dinî başa çıkma etkinlikleri ise Dinî Başa Çıkma Ölçeği ile ölçülmüştür. Araştırmanın ana konusu olan, dinî başa çıkma etkinliklerinin alt boyutları ile bağlanma stilleri arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Buna göre bazı değişkenlerin birbiri ile anlamlı şekilde pozitif veya negatif ilişki içinde olduğu görülmüş ancak bu ilişkilerinin zayıf olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, bağlanma stilleri ve dinî başa çıkma tarzları ile yaş, eğitim, cinsiyet, medeni hâl gibi demografik değişkenler arasındaki ilişkiler de test edilmiştir. Yetişkin bağlanma stilleri ile dinî başa çıkma etkinlikleri arasındaki ilişkiyi analiz etmek amacıyla gerçekleştirilen Alternatif Spearman Testi ve Likelihood Ratio Test sonuçlarına göre, bireylerde “güvenli bağlanma” eğilimi arttıkça, “dinî yalvarma, dinî yakınlaşma, dinî istikamet arayışı” etkinliklerine yönelme sıklığında artış tespit edilmiştir. Öte yandan “korkulu bağlanma” eğilimi arttıkça “dinî hoşnutsuzluk, manevi hoşnutsuzluk ve şerre yorma” sıklığında artış görülürken; “dinî yakınlaşma” boyutunda ise düşüş olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Bağlanma Kuramı, Başa Çıkma, Dinî Başa Çıkma, Din, Stres.

A Study on the Relationship between Attachment Styles and Religious Coping in Adults

Abstract: In this study, the relationship between adult attachment styles and religious coping was investigated on Turkish sample. The research conducted with 453 participants aged between 18-72 who live in Istanbul. The adult attachment styles of the participants were measured by *Relationship Scales Questionnaire (RSQ)*, religious coping styles were measured by the *Religious Coping Scale*. Correlation between the sub-dimensions of religious coping and attachment styles were inspected. Accordingly,

* Bu araştırma Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Psikolojisi Anabilim dalında yapılan “Yetişkinlerde Bağlanma Stilleri ve Dini Başa Çıkma İlişkisi” başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

¹ Doktora Öğrencisi, Marmara Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri, MEB Öğretmeni, sehribaharozkan@gmail.com, ORCID: 0000-0002-9588-005X

² Doç. Dr., Marmara Üniversitesi Din Psikolojisi Anabilim Dalı, sevdeduzguner@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-3210-6972

some variables were verified to positively or negatively related to one another but all of these relationships were found to be weak. Otherwise, the relationships between attachment style and religious coping and demographic variables were tested. Provided by the findings of the *Alternative Spearman's Test* and *Likelihood Ratio Tests*, which are made to analyze the relationship between adult attachment styles and religious coping, as "secure attachment" tendency increases, frequency of involvement in "religious begging, religious approach and search for religious direction" activities also increases. Although, as "fearful attachment" increases, frequency of "religious discontent, spiritual discontent and evil reappraisal" increases, whereas dimension of "religious approach" has been observed to decrease.

Keywords: Psychology of Religion, Attachment Theory, Coping, Religious Coping, Religion, Stress.

1. Giriş

Bu araştırmanın temel konusunu iki önemli kavram olan bağlanma ve başa çıkma arasındaki ilişki oluşturmaktadır. Ayrıca bu çerçevede hem bu kavramlar incelenecek hem literatürde yer alan konuyla ilgili çalışmalara yer verilecek hem de dinî başa çıkma, bağlanma, demografik değişkenler çerçevesinde elde edilen bulgular analiz edilecektir. Bu sayede bir yandan literatüre katkıda bulunulacak öte yandan yapılacak yeni çalışmalar için veri sağlanacaktır.

Araştırmanın amacı; dinî başa çıkmanın bağlanma kuramı açısından incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda öncelikle katılımcıların bağlanma örüntüleri ile dinî başa çıkma etkinlikleri ortaya konulacaktır. Daha sonra dinî başa çıkma etkinlikleri ile bağlanma stilleri; bağlanma stilleri ve dinî başa çıkma etkinlikleri ile demografik değişkenler arasındaki ilişkiler analiz edilecektir. Bu çerçevede, "Katılımcıların bağlanma tarzları ve dinî başa çıkma etkinlikleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?" sorusu bu araştırmanın temel problemidir.

İnsanoğlu, hayatla ve dolayısıyla insanlarla ilişki kurma becerisini, dünyaya gözlerini açtığı andan itibaren yanında bulunduğu kişiye (bağlanma nesnesine/bakım verene/anneye) borçludur. Bu birincil bakım veren kişinin, bebeğin ihtiyaçlarına cevap verme biçimi bebeğin bağlanma örüntülerini yavaş yavaş geliştirir ve onu sosyal hayata hazırlar. Böylece bireyin elde ettiği bu tecrübeler, onun insani ilişkilerinin temelini oluşturur. Bu bakımdan bağlanma kavramı, psikoloji literatüründe araştırılmaya ve üzerinde çeşitli teori ve hipotezler geliştirip test etmeye son derece değer bir konudur.

Din psikolojisi literatürüne baktığımızda bağlanma konusunun çok yeni çalışılmaya başlandığını görmekteyiz. Konuyla ilgili kabarık bir çalışma listesi olmamakla beraber bağlanma; genellikle tanrı tasavvuru, din, dindarlık bağlamında çalışılmıştır. Araştırmamızın literatürdeki yerinin daha iyi anlaşılabilmesi adına bu çalışmalara kısaca değineceğiz.

Bağlanma teorisini din çerçevesinde ele alan ilk araştırmacılardan biri Lee A. Kirkpatrick'tir.³ Bağlanma teorisinin kapsamlı bir din psikolojisi teorisi olmadığını söyleyen Kirkpatrick'e göre bu

³ Lee A. Kirkpatrick - Phillip R. Shaver, "Attachment Theory and Religion: Childhood Attachments, Religious Beliefs, and Conversion", *Journal for the Scientific Study of Religion* 29/3 (1990), 315-334; Lee A. Kirkpatrick, "Din Psikolojisinde Bağlanma Teorisi", çev. Mustafa Koç, *Bilimname* 4/10 (2006), 133-172; Wade Rowatt - Lee A. Kirkpatrick, "Two Dimensions of Attachment to God and Their Relation to Affect, Religiosity, and Personality Constructs", *Journal for the*

teori, din olgusunun sadece sınırlı bir alanına dair bir açıklama ve yeni hipotezler geliştirmek için teorik bir temel sunmaktadır. Bağlanma teorisinin güçlü yanlarından birisi, hem bağlanma ve dinin kuralcı yönlerini hem de bağlanma ve dindeki bireysel farklılıkları tek bir teorik yapı içerisinde açıklayabilme yeteneğidir. Bağlanma teorisinin din psikolojisine uygulanması, dini başka amaçlar (çocuklar ile onların ilk bakıcıları arasında devam eden yakınlık) için gelişmiş bir sistemin evrimsel bir yan ürünü olarak kavramlaştırmak suretiyle dinî uyum hipotezlerine alternatif bir örnek teşkil etmektedir.⁴

Ülkemizdeki çalışmalara bakacak olursak; bağlanma ve din konulu ilk çalışmalardan biri Akif Hayta tarafından gerçekleştirilmiştir.⁵ *Bağlanma teorisini* ile *İslâm'da Allah tasavvuru* arasındaki ilişkiyi ele alan Hayta; bağlanma teorisinde var olan *güvenli alan* ve *sığınılacak üs* kavramlarından hareketle din ile yaratıcının isim ve sıfatları çerçevesinde de buna paralel bir model oluşturmayı hedefleyen bir çalışma ortaya koymuştur. Yine Nuran E. Korkmaz teorik çalışmasında bağlanma-din ilişkisini İslâm dini çerçevesinde incelemiştir.⁶ Korkmaz, bu minvalde gerçekleştirdiği bir diğer çalışmasında bir yandan *Tanrı'ya Bağlanma Ölçeği* geliştirirken, öte yandan bağlanma kuramı, insan-yaratıcı ilişkisi/iletişimi ve psikolojik iyi olma hâli arasındaki ilişkiyi irdelemiştir.⁷ Hacer Subaşı da aynı yıl, bireyin Tanrı ile kurduğu ilişkinin bağlanma kuramı açısından değerlendirilmesi konulu bir tez hazırlamıştır.⁸ Üniversite öğrencilerine uygulanan bu çalışmada, katılımcıların bağlanma örüntüleri ile Tanrı'ya bağlanma tarzları ve dindarlık algısı arasındaki ilişki analiz edilmiştir.

Tanrı'ya bağlanma konulu bir diğer çalışmayı Mehmet Çınar gerçekleştirmiştir.⁹ Tanrı'ya bağlanma tarzları ve ölüm kaygısı arasındaki ilişkiyi belirlemeyi amaçlayan Çınar, aynı zamanda hayat memnuniyeti, dua sıklığı, ümit düzeyi gibi değişkenlere de çalışmasında yer vermiştir. Yetişkinlikteki bağlanma tarzları ve dindarlık ilişkisi üzerine üniversite öğrencileri ile bir çalışma yürüten Necmi Karşı ise iki değişken arasında anlamlı bir ilişki tespit edememiştir.¹⁰

Yetişkinlerde bağlanma stilleri ve Tanrı'yı algılama şekillerini incelemek üzere bir araştırma gerçekleştiren Betül Kış, Müslüman bireylerin güvenli bağlanma eğiliminde olduğu sonucuna ulaşmıştır.¹¹ Bu sonuç Subaşı'nın yürüttüğü araştırma bulgularını destekler niteliktedir.¹² Tüm bu araştırma ve çalışmalara baktığımızda bağlanma ve din arasında farklı değişkenler açısından anlamlı

Scientific Study of Religion 41/4 (2002), 637-651; Lee A. Kirkpatrick, "Bağlanma Teorisi ve Evrimsel Din Psikolojisi", çev. Karşı, Necmi, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 13/1 (2013), 257-272.

⁴ Kirkpatrick, "Bağlanma Teorisi ve Evrimsel Din Psikolojisi", 259-268.

⁵ Akif Hayta, "Anneden Allah'a: Bağlanma Teorisi ve İslâm'da Allah Tasavvuru", *Değerler Eğitimi Dergisi* 4/12 (2006), 29-63.

⁶ Nuran E. Korkmaz, "İslâm Açısından Bağlanma Kuramının Değerlendirilmesi: Teorik Bir Yaklaşım", *Avrupa İslam Üniversitesi İslam Araştırmaları Dergisi* 4/1 (2011), 297-312.

⁷ Nuran E. Korkmaz, *Bağlanma, İnsan-Tanrı İlişkisi ve Psikolojik İyilik Hâli* (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012).

⁸ Hacer Subaşı, *Üniversite Öğrencilerinin Tanrı ile İlişkilerinin Bağlanma Kuramı Açısından Değerlendirilmesi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012).

⁹ Mehmet Çınar, *Yetişkin ve Yaşlılarda Tanrı'ya Bağlama Tarzı ve Ölüm Kaygısı İlişkisi Üzerine Bir Araştırma* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015).

¹⁰ Karşı, Necmi, "Bağlanma Yapısı ve Demografik Değişkenlerin Dini Hayat ile İlişkisi", *1. Uluslararası Geçmişten Günümüze Trabzon'da Dini Hayat Sempozyumu Bildiriler Kitabı II. Cilt*, ed. Betül Saylan Şenol Saylan (İstanbul: Değişim Yayınları, 2016), 899-918.

¹¹ Betül Kış, *Müslümanlarda Bağlanma ve Tanrı Algısı* (İstanbul: Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 42.

¹² Subaşı, *Üniversite Öğrencilerinin Tanrı ile İlişkilerinin Bağlanma Kuramı Açısından Değerlendirilmesi*, 121.

bir ilişki olduğunu söylememiz mümkündür. Din kavramının derinliğini ve çok yönlülüğünü göz önünde bulundurursak var olması muhtemel başka ilişkilerin de olduğu varsayılabilir. Bu durum ise bizi daha derinlemesine bir araştırma yapmak için teşvik etmekte ve bize karanlık noktaları aydınlatma misyonu yüklemektedir.

Alanyazındaki bağlanma konulu çalışmalar genellikle din, dindarlık, Tanrı tasavvuru ve Tanrı'ya bağlanma çerçevesinde yürütülmüş olup oldukça sınırlı sayıdadır. Bağlanma ve din konusunun daha da özelleştirilip bağlanma ve dinî başa çıkma şeklinde incelendiği bir araştırma literatürde bulunmadığından, çalışmamız bu yönüyle diğer araştırmalardan farklılaşmaktadır. Ayrıca bağlanma ve din konulu çalışmaların neredeyse tamamında üniversite öğrencileri veya ergen örneklemi ile çalışılmışken, mevcut araştırmamızın 18 yaş üstü yetişkinlerle yürütülmüş olması çalışmamızın önemini artırmaktadır.

2. Temel Kavramlar

2.1. Dinî Başa Çıkma

Yaşamımız boyunca her an bir sorun ve sıkıntıyla yüzleşmek durumunda kalmak, hayatın yadsınamaz bir gerçeğidir. Bireyin hayatına devam edebilmesi ve yaşam kalitesini koruyabilmesi adına bu sorun ve sıkıntıların anlamlandırıp, üstesinden gelmeye çalışması ve çözüm yolları araması gerekir. Başa çıkma etkinlikleri, tam da bu işlevleri yerine getiren bir tür anlamlandırma ve mücadele etme mekanizmasıdır. Bu etkinlikler bazen anlamlandırma gibi bilişsel, öfke duyma gibi duygusal veya gezme, spor yapma, ibadet etme gibi davranışsal olabilir.¹³ Folkman ve diğerleri ise başa çıkmayı çevreden ve içten gelen istek ve çatışmaları kontrol etme ve ortaya çıkan gerilimi en az düzeye indirmek amacıyla sergilenen davranışsal ve duygusal tepkiler olarak açıklamaktadır.¹⁴

Dinî başa çıkma; “dinî inanç ve davranışların, dinî/kültürel değerlerin zor zamanların getirdiği olumsuz duygusal sonuçların engellenmesi veya hafifletilmesi, anlamın korunması veya dönüştürülmesi ve problem çözümünün kolaylaştırılması yolunda kullanılması” olarak tanımlanır.¹⁵ Dinin, hayatı ve hayatta karşılaşılan soru ve sorunları anlamlandırma işlevine sahip olduğu, çoğunluğun hem fikir olduğu bir konudur. Bu önemli işlev, elbette ki dinî başa çıkma olgusunun, psikoloji ve din psikolojisi literatüründe çalışılan konuların başında gelmesini açıklar niteliktedir.

2.2. Bağlanma

John Bowlby bağlanma kuramını, özellikle erken çocukluk döneminde belirgin olmakla birlikte beşikten mezara kadar bireyi etkileyen, bireyin belirli bir kişiye yönelik birtakım güçlü duygusal bağlar kurma eğilimini ve dahî istenmeyen ayrılığın ve kaybın yol açtığı kaygı, öfke, depresyon ve duygusal ayrılma dahil olmak üzere birçok duygusal sıkıntı ve kişilik bozukluğu biçimini açıklamının

¹³ Ali Ayten, *Tanrı'ya Sığınmak: Dini Başa Çıkma Üzerine Psiko-Sosyal Bir Araştırma* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2012), 38.

¹⁴ Susan Folkman vd., “Appraisal, Coping, Health Status, and Psychological Symptoms”, *Journal of Personality and Social Psychology* 50/3 (1986), 571-579.

¹⁵ Harold G. Koenig vd., “Religious Coping and Health Status in Medically Ill Hospitalized Older Adults”, *The Journal of Nervous and Mental Disease* 186/9 (1998), 513-521; Mona M. Amer vd., “Initial Development of the Brief Arab Religious Coping Scale (BARCS)”, *Journal of Muslim Mental Health* 3/1 (2008), 69-88; akt. Ayten, *Tanrı'ya Sığınmak: Dini Başa Çıkma Üzerine Psiko-Sosyal Bir Araştırma*, 40-41.

bir yolu olarak tanımlar.¹⁶ Literatür incelendiğinde, bağlanma teorisiyle ilgili ilk çalışmaların Bowlby tarafından başlatıldığı, Mary Ainsworth'un ise Bowlby'nin görüşlerini sahada test edip yeni fikirler oluşturarak teorinin genişlemesine yardımcı olduğu görülmektedir.¹⁷

1950 yılında Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) kendisinden evsiz çocukların ruh sağlığına ilişkin tavsiye istemesinin üzerine Bowlby, *Anne Bakımı ve Ruh Sağlığı* adlı bir rapor hazırlayarak psikoloji dünyasının dikkatini, geliştirdiği *bağlanma kuramına* çekmeyi başarmıştır. WHO'ya sunduğu bu raporda "Bebeğin ve küçük yaşta çocuğun hem tatmin olduğu hem de haz aldığı annesiyle (ya da sürekli vekil anne) sıcak, yakın ve devamlı bir ilişki deneyiminin olmasının, ruh sağlığı için gerekli olduğuna inandığını" belirten Bowlby¹⁸ kendisinden sonra Ainsworth, Hazan, Shaver, Bartholomew, Horowitz gibi birçok öncü ismin bu teoriyi geliştirmesine de olanak sağlamıştır.

Bartholomew, Bowlby tarafından ortaya konan çocukluk dönemi bağlanma öğelerinin¹⁹ yetişkin bağlanma biçimlerini tanımlamak için de kullanılabileceğini yaptığı bir dizi araştırma neticesinde ortaya koyarak bu modelleri şöyle tanımlamıştır:

Güvenli (Secure) Bağlanma Stili: Bu bağlama biçimine sahip bireyler, kendilerini sevmeye değer gören, başkalarını da güvenilebilir, ulaşılabilir ve iyi niyetli gören bireylerdir. Bu bireyler benlik algılarını oluşturmak ve korumak için başkalarının onayına daha az ihtiyaç duyar; dolayısıyla bu konuda kaygı düzeyleri düşüktür.

Saplantılı (Preoccupied) Bağlanma Stili: Saplantılı bağlanma gerçekleştiren bireyler, kendilerini değersiz hissederler ve sevmeye değer görmezler. Başkalarını ise tam tersine olumlu olarak değerlendirirler. Yakın ilişkiler içinde olmayı isterler, ancak ilişkilerde kendini doğrulama ya da kanıtlanma ihtiyacı duyarlar. Kaygı düzeyleri yüksektir.

Korkulu (Fearful) Bağlanma Stili: Korkulu bağlanma tam olarak güvenli bağlanma stiline karşıtadır ve bireysel değersizlik duyguları ile başkalarının güvenilmez ve reddedici olduğuna ilişkin beklentileri içerir. Bu kişiler yüksek kaygı ve yüksek kaçınma gösterme eğilimindedirler. Bir yandan yakınlık kurmaya yoğun bir istek duymakla beraber bir taraftan da terk edilme ve reddedilme kaygısıyla riskli buldukları yakın ilişki ve sosyal ortamlardan kaçınırlar.

Kayıtsız (Dismissing) Bağlanma Stili: Kayıtsız stile sahip kişilerin özsaygıları oldukça yüksektir ve özerkliğe aşırı derecede önem verirler. Reddedilme kaygısı dolayısıyla var olan benlik değerini korumak adına yakınlık ihtiyaçlarını göz ardı ederler. Başkalarına karşı tutumları genelde olumsuzdur ve yakınlığa karşı kayıtsızdırlar. Stresli durumlarla başa çıkmada oldukça zayıftırlar ve de böyle durumlarla karşılaştıklarında kaygılanıp sinirlenirler.²⁰

¹⁶ John Bowlby, "The Making and Breaking of Affectional Bonds: I. Aetiology and Psychopathology in the Light of Attachment Theory", *The British Journal of Psychiatry* 130/3 (1977), 201-203.

¹⁷ Inge Bretherton, "The Origins of Attachment Theory: John Bowlby and Mary Ainsworth", *Developmental Psychology* 28/5 (1992), 760.

¹⁸ John Bowlby, *Bağlanma*, çev. Tuğrul Veli Soylu (İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2012), 25-26.

¹⁹ John Bowlby, *Attachment and Loss: Vol. II Separation, Anxiety and Anger* (Basic Books, 1973), 204.

²⁰ Kim Bartholomew - Leonard M. Horowitz, "Attachment Styles Among Young Adults: A test of a Four-Category Model", *Journal of Personality and Social Psychology* 61/2 (1991), 229-234; Nebi Sümer - Derya Güngör, "Yetişkin Bağlanma Stilleri Ölçeklerinin Türk Örnekleme Üzerinde Psikometrik Değerlendirmesi ve Kültürlerarası Bir Karşılaştırma", *Türk Psikoloji Dergisi* 14/43 (1999), 75-76.

3. Araştırmanın Hipotezleri

Araştırmamızın hipotezleri şu şekilde belirlenmiştir:

- Katılımcıların bağlanma stilleri ile dinî başa çıkma etkinlikleri arasında anlamlı bir ilişki vardır (**H₁**).
- Katılımcıların bağlanma stilleri ve dinî başa çıkma etkinlikleri demografik özelliklere göre anlamlı bir farklılık göstermektedir (**H₂**).
- Evlilerde güvenli bağlanma görülürken; bekârlarda daha çok korkulu bağlanma görülür (**H_{2a}**).
- Yaş ilerledikçe olumlu dinî başa çıkma etkinliklerini kullanma sıklığı artar (**H_{2b}**).
- Eğitim seviyesi ile dinî başa çıkma etkinlikleri arasında anlamlı bir ilişki vardır (**H_{2c}**).
- Kadınlar erkeklere oranla olumlu dinî başa çıkma etkinliklerini daha sık kullanır (**H_{2d}**).
- Evliler bekârlara göre dinî başa çıkma etkinliklerine daha sık başvurmaktadır (**H_{2e}**).

4. Yöntem

Bu araştırma, nicel araştırma yöntemlerinden *ilişkisel tarama modeline* göre tasarlanmıştır. Ayrıca, bu araştırma, katılımcıların zamana bağlı gelişim veya değişimlerine odaklanmaksızın yalnızca belirli bir zaman dilimiyle sınırlı olması hasebiyle *kesitsel* (cross-sectional) bir nitelik taşır.²¹ Araştırmada 18 yaş ve üstü yetişkinler baz alınmıştır. Çalışma grubu olarak ise temsil gücünün yüksek olması amacıyla İstanbul'da yaşayan ve yaşları 18 ile 72 arasında değişen yetişkin bir grup seçilmiştir. Araştırmada tesadüfi örnekleme ve kartopu yöntemleri kullanılmıştır. Çalışma grubundaki örneklem sayısı ölçeklerdeki madde sayısının en az beş katı olması gerektiği için²² toplamda 453 kişiye ulaşılmıştır.

Anket çalışmasına katılanların %61,4'ü (278 kişi) kadınlardan %38,6'sı (175 kişi) ise erkeklerden oluşmaktadır. Katılımcıların %51,9'u (235 kişi) genç, %22,3'ü (101 kişi) yetişkin, %25,8'i (117 kişi) ileri yaş grubundadır. Bireylerin %51'i (231 kişi) bekâr, %46,1'i (209 kişi) evli, %2,9'lük küçük bir bölümü (13 kişi) ise daha önce evlilik yaşamış (boşanmış/eşi vefat etmiş) kişilerdir. Çalışmaya katılanların %92,3'lük bölümü (418 kişi) teistlerden oluşurken, %2,9'u (13 kişi) deistlerden ve geriye kalan %4,9'lük bölüm (22 kişi) ise şüphe edenler ve reddedenlerden oluşmaktadır.

4.1. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama ve ölçme aracı olarak anket tekniği kullanılmıştır. Anketin ilk bölümünü *Kişisel Bilgi Formu* oluşturmaktadır. Araştırmanın amaçlarına uygun olarak *Dinî Başa Çıkma Ölçeği* ve *İlişki Ölçekleri Anketi* kullanılmıştır.

Kişisel Bilgi Formu: Katılımcıların demografik özelliklerinin tespitine yönelik düzenlenmiş olan bu formda katılımcıların, cinsiyet, yaş, eğitim durumları, medeni durumları, meslekleri, ekonomik durumları ve yaratıcı inançları gibi niteliklerini tespit etmeye yönelik toplam 10 soru hazırlanmıştır. Ayrıca çalışma grubu olarak İstanbul'da yaşayan yetişkinler seçildiğinden, il dışı

²¹ Niyazi Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemi* (Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2007), 80-82.

²² Sait Gürbüz - Faruk Şahin, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2018), 320.

katılım formlarını elemek amacıyla *kişisel bilgi formuna* yaşanan şehir sorusu eklenmiş, fakat veri olarak işlenmemiştir.

Dinî Başa Çıkma Ölçeği (DBÇÖ): Bu ölçek, bireylerin zor ve sıkıntılı olay ve durumlarla karşılaştıklarında başvurdukları dinî başa çıkma etkinliklerini ve onlara başvurma sıklıklarını gösteren bir ölçektir. Pargament, Koenig ve Perez'in²³ geliştirdikleri *Dinî Başa Çıkma Ölçeği*'ni Türkçe'ye Ali Ayten uyarlamış ve *Tanrıya Sığınmak* isimli çalışmasında kullanmıştır.²⁴ Bu çalışmada da bu ölçek esas alınmıştır.

Ayten, *Dinî Başa Çıkma Ölçeği*'ni oluşturan dokuz alt boyutu kendi arasında yeniden kapsamlı çözümlenmeye tabi tutmuş, bu dokuz boyutun iki üst faktörde toplandığını tespit etmiştir. Üst faktörler, **(1) olumlu dinî başa çıkma** 'Allah'a Yönelme, Hayra Yorma, Dinî Yakınlaşma, Dinî Yalvarma, Dinî Dönüşüm, Dinî İstikamet Arayışı' gibi boyutların oluşturduğu nitelikleri kapsarken; **(2) olumsuz dinî başa çıkma** 'Manevî Hoşnutsuzluk, Şerre Yorma ve Kişilerarası Dinî Hoşnutsuzluk' gibi boyutların kapsadığı özelliklerden oluşmaktadır.²⁵

Ölçek, Likert formatında hazırlanmış olup katılımcılara, dinî başa çıkma etkinliklerini ne sıklıkla yaptıkları/yapmadıkları sorulmuştur. Her soruda "*her zaman, çoğu zaman, bazen, nadiren ve hiçbir zaman*" şeklinde beş farklı seçenek yer almıştır. Puanlama yapılırken en olumludan olumsuz doğru sırasıyla 5, 4, 3, 2 ve 1 değerlerinde puanlar verilmiştir.

Ayten, ölçeğin KMO değerini (.799); Bartlett's Test of Sphericity değerini ($x^2=1976,212$; $p=000$) olarak tespit etmiştir. Ayten'in araştırmasındaki örneklem grubunda yapılan iç tutarlık analizi sonrasında ölçeğin *Cronbach Alfa* değeri $\alpha=,75$ olarak tespit edilmiştir.²⁶

KMO testinin elimizdeki çalışma için değeri 0,940'tır. Bu değer 0,50'den yüksek olduğu için veriler faktör analizine uygundur. Dolayısıyla Bartlett testi anlamlı çıkmıştır ($p<0,05$). Bu sonuç, değişkenlerin arasında yüksek korelasyonların mevcut olabileceğini göstermektedir. Ölçeğin tamamına ve dokuz alt boyutuna ait güvenilirlik değerleri orta ve yüksek seviyelerdedir. "*Dinî yalvarma*" alt boyutunda verilen cevapların güvenilirliği ise düşüktür. KMO ve toplam iç tutarlığı gösteren Cronbach's Alpha sonuçlarına (0,901) göre *Dinî Başa Çıkma Ölçeği*'nin analizler için kullanılması, istatistiki açıdan uygundur.

İlişki Ölçekleri Anketi (Relationship Scales Questionnaire; RSQ): Griffin ve Bartholomew (1994) tarafından, Hazan & Shaver'ın (1987, 515) bağlanma ölçümündeki paragraflarından, Bartholomew Horowitz'in²⁷ İlişki Anketi'nde ve Collins & Read'in²⁸ Yetişkin Bağlanma Ölçeği'nde

²³ Kenneth I. Pargament vd., "The Many Methods of Religious Coping: Development and Initial Validation of the RCOPE", *Journal of Clinical Psychology* 56/4 (2000), 519-543.

²⁴ Ayten, *Tanrı'ya Sığınmak: Dini Başa Çıkma Üzerine Psiko-Sosyal Bir Araştırma*, 29.

²⁵ Ayten, *Tanrı'ya Sığınmak: Dini Başa Çıkma Üzerine Psiko-Sosyal Bir Araştırma*, 32.

²⁶ Ayten, *Tanrı'ya Sığınmak: Dini Başa Çıkma Üzerine Psiko-Sosyal Bir Araştırma*, 29-32.

²⁷ Bartholomew - Horowitz, "Attachment Styles Among Young Adults: A test of a Four-Category Model", 227.

²⁸ Nancy L. Collins - Stephen J. Read, "Adult Attachment, Working Models, and Relationship Quality in Dating Couples", *Journal of Personality and Social Psychology* 58/4 (1990), 644-663.

kullanılan maddelerden yararlanılarak geliştirilmiş ve Sümer ve Güngör²⁹ tarafından Türkçeye uyarlanmıştır.

Ölçek, 17 maddeden ve yakın ilişkilerdeki bağlanma stilini (güvenli, kayıtsız, korkulu ve saplantılı) ölçmeyi amaçlayan 4 alt boyuttan oluşmaktadır. Ters yüklü maddeler 5, 7 ve 17'dir. 5. madde (30 maddeli ölçekte 6. madde) ters çevrilerek 18. madde olarak yeniden kodlanmakta ve hem saplantılı hem de kayıtsız stil için kullanılmalıdır. Söz konusu ölçekte maddelere göre alt boyutlarının dağılımı şu şekilde sıralanabilir:

Güvenli bağlanmayı; 3, 7, 8, 10, 17 no.lu maddeler,

Korkulu bağlanmayı; 1, 4, 9, 14 no.lu maddeler,

Saplantılı bağlanmayı; 18, 6, 11, 15 no.lu maddeler

Kayıtsız bağlanmayı; 2, 5, 12, 13, 16 no.lu maddeler ölçmektedir.

Ölçek maddeleri Likert tipine uygun olarak (1) "*beni hiç tanımlamıyor*" ile (7) "*tamamıyla beni tanımlıyor*" arasında puanlanmaktadır. Ölçeğin Türkçe geçerlilik-güvenilirlik çalışması Sümer ve Güngör tarafından yapılmıştır. Söz konusu çalışmanın test tekrar güvenilirlikleri .54 ile .78 arasında değişmektedir. İç tutarlılık katsayısı .27 ile .61 alfa değerleri arasında değişmektedir.³⁰

KMO testinin elimizdeki çalışma için değeri 0,785'tir. Bu değer 0,50'den yüksek olduğu için veriler faktör analizine uygundur. Dolayısıyla *Barlett testi* anlamlı çıkmıştır ($p < 0,05$). Bu sonuç, değişkenlerin arasında yüksek korelasyonların mevcut olabileceğini göstermektedir. Ölçeğin tamamına ve 3 alt boyutuna ait güvenilirlik değerleri 0,50 değerinin altına düşmemekle beraber orta seviyelerdedir. *Saplantılı bağlanma* alt boyutunda verilen cevapların güvenilirliği ise düşüktür. *KMO* ve toplam iç tutarlığı gösteren *Cronbach's Alpha* sonuçlarına (0,638) göre, *İlişki Ölçekleri Anketi*'nin analizler için kullanılması, istatistiki açıdan uygundur.

4.2. Verilerin Toplanması ve İstatistiksel Analizi

Bireylerin bağlanma stillerinin dinî başa çıkma stratejilerini kullanma biçimlerini etkileme düzeyinin, demografik değişkenlerle bağlanma stilleri ve dinî başa çıkma tarzları arasındaki olası ilişkilerin incelendiği bu ampirik araştırma kapsamında, belirtilen amaçlara uygun olarak hazırlanan anket formu, 2018 Ağustos ile 2018 Kasım ayları arasında İstanbul ilinde uygulanmıştır. Uygulamanın bir kısmı sokakta halkla birebir yapılırken, bir kısmı elden dağıtılmış ve son olarak bir kısmı ise internet ortamında katılımcılara ulaştırılmıştır. Bir kişi için uygulama süresi yaklaşık 10-15 dakika olarak tespit edilmiştir. Uygulamada, katılımcılara gönüllülük esasına göre ulaşılmış ve uygulamanın sağlıklı olması için, uygulama esnasında gerekli görülen açıklamalar yapılarak yanlış ve eksik anlaşılmanın önüne geçilmeye çalışılmıştır.

²⁹ Sümer - Güngör, "Yetişkin Bağlanma Stilleri Ölçeklerinin Türk Örneklemini Üzerinde Psikometrik Değerlendirmesi ve Kültürlerarası Bir Karşılaştırma".

³⁰ Sümer - Güngör, "Yetişkin Bağlanma Stilleri Ölçeklerinin Türk Örneklemini Üzerinde Psikometrik Değerlendirmesi ve Kültürlerarası Bir Karşılaştırma", 81.

500 kişiye ulaştırılan anketlerden 453 tanesi değerlendirmeye alınmıştır. Bilgisayar ortamına aktarılan verilerin analizleri *IBM SPSS Statistic 25* paket programında gerçekleştirilmiştir. Çalışmada demografik ve kişisel verilerin gruplandırılması yapılarak frekans tabloları çıkartılmıştır.

İlişki ölçekleri anketinde 5. soru ters kodlama ile tekrar kodlanarak 18. soru olarak yeniden eklenmiştir. 5. soru kayıtsız bağlanma stili alt ölçeğine dâhil edilirken 18. soru saplantılı bağlanma stili alt ölçeğine ilave edilmiştir.

Ankette bulunan 2 ölçeğe ait soruların, toplu ve alt faktörlerine göre ayrı ayrı şekilde *Cronbach's Alpha* değerlerine bakmak suretiyle güvenilirlik oranları incelenmiş, *Kaiser-Meyer-Olkin* ve *Bartlett's* testleri ile verilerin faktör analizine uygunluğuna bakılmıştır.

Sürekli değişkenlerin analizleri için, öncesinde değişkenlerin normal dağılıma uygunluk durumları *Shapiro Wilk testi* ile incelenmiştir. Normal dağılım sağlanması ve gerekli örnek sayısı mevcut olması sebebiyle cinsiyetler arasında, güvenli ve saplantılı bağlanma skorlarının ortalamaları karşılaştırılmasında parametrik olan *t-testi* kullanılmıştır. Bu iki karşılaştırmanın dışında, normallik ya da yeterli örnek sayısı şartları sağlanamaması sebebiyle çalışma boyunca yapılan tüm ikili karşılaştırmalarda (*post hoc testleri hariç*) parametrik olmayan *Mann Whitney U testi* kullanılmıştır.

Üç ya da daha fazla gruplu karşılaştırmaların tamamında normallik şartı sağlanamaması sebebiyle *Kruskal Wallis testi* kullanılmıştır. Anlamlı fark bulunan değişkenlerin ikili karşılaştırmaları ise *Dunn's Post Hoc testi* ile gerçekleştirilmiştir.

Değişkenler arası ilişki incelemelerinin tamamında, normal dağılım bulunmaması sebebiyle *Alternatif Spearman testi* kullanılmıştır. Kategorik verilerin oransal karşılaştırmasında ise, *Likelihood Ratio test (Olabilirlik Oran Testi)* tercih edilmiştir. Ölçeklerde toplanan toplam puanların ortalamaları üzerinden istatistiksel analiz yapılmıştır. Tüm analizlerde anlamlılık düzeyi 0,05 olarak verilmiştir.

5. Bulgular ve Yorumlar

5.1. Bağlanma Stilleri, Dinî Başa Çıkma Etkinlikleri ve Demografik Yapı

5.1.1. Dinî Başa Çıkma Etkinlikleri ve Yaş

Araştırmamızda yaşın ilerlemesiyle olumlu dinî başa çıkma etkinliklerini kullanma sıklığının artacağı öngörülmüştür. Ayrıca dindarlık ile yaş değişkeni arasında ilişki olduğu varsayılmıştır. Yapılan analiz sonuçları aşağıdaki gibidir:

Tablo 1: Dinî Başa Çıkma Etkinliklerinin ve Bağlanma Şekillerinin Yaş Grupları Arasında Çoklu Karşılaştırılması

Ölçekler ve Boyutları	Yaş Grubu	n	M	SD	Min.	Max.	test value	p
Allah'a Yönelme	Genç	235	31,35	6,903	8	40	56,738	0,000*
	Yetişkin	101	32,55	7,359	8	40		
	İleri Yaş	117	35,85	6,198	8	40		
Hayra Yorma	Genç	235	20,26	4,595	5	25	21,50	0,000*
	Yetişkin	101	20,50	5,075	5	25		
	İleri Yaş	117	22,08	4,313	5	25		
	Genç	235	6,77	3,141	3	15	7,684	0,021*

Kişilerarası Dinî Hoşnutsuzluk	Yetişkin	101	6,53	3,015	3	15		
	İleri Yaş	117	5,80	2,792	3	12		
Dinî Yalvarma	Genç	235	10,14	1,948	3	15	9,048	0,011*
	Yetişkin	101	10,35	2,229	3	15		
	İleri Yaş	117	10,66	1,948	3	15		
Dinî Yakınlaşma	Genç	235	12,53	3,608	4	20	40,307	0,000*
	Yetişkin	101	13,46	3,796	4	20		
	İleri Yaş	117	15,00	3,406	4	20		
Dinî Dönüşüm	Genç	235	9,71	2,732	3	15	1,057	0,590
	Yetişkin	101	9,36	2,869	3	15		
	İleri Yaş	117	9,62	2,967	3	15		
Manevi Hoşnutsuzluk	Genç	235	4,73	2,180	3	15	1,610	0,447
	Yetişkin	101	4,39	1,934	3	14		
	İleri Yaş	117	4,68	2,274	3	15		
Şerre Yorma	Genç	235	4,86	2,122	2	10	2,606	0,272
	Yetişkin	101	5,06	1,938	2	10		
	İleri Yaş	117	5,23	2,310	2	10		
Dinî İstikamet Arayışı	Genç	235	7,19	2,279	2	10	5,093	0,078
	Yetişkin	101	6,76	2,430	2	10		
	İleri Yaş	117	7,44	2,380	2	10		

Kruskal Wallis Testi

Tablo 1 incelendiğinde 3 yaş grubuna ait “Allah’a yönelme, hayra yorma, kişilerarası dinî hoşnutsuzluk, dinî yalvarma, dinî yakınlaşma” gibi dinî başa çıkma etkinlikleri alt boyutlarının sıklık skorları ortalamalarının arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($p<0,05$). Diğer alt boyutların ise yaştan bağımsız olduğu bulgulanmıştır ($p>0,05$).

Tablo 2: Dinî Başa Çıkma Etkinliklerinin Yaş Grupları arasında İkili Karşılaştırılması

	Karşılaştırma Grubu	p
Allah'a Yönelme	Genç-Yetişkin	0,088
	Genç-İleri Yaş	0,000*
	Yetişkin-İleri Yaş	0,000*
Hayra Yorma	Genç-Yetişkin	1,000
	Genç-İleri Yaş	0,000*
	Yetişkin-İleri Yaş	0,007*
Kişilerarası Dinî Hoşnutsuzluk	Yetişkin-İleri Yaş	0,201
	Genç-İleri Yaş	0,018*
	Genç-Yetişkin	1,000
Dinî Yalvarma	Genç-Yetişkin	0,589
	Genç-İleri Yaş	0,008*
	Yetişkin-İleri Yaş	0,526
Dinî Yakınlaşma	Genç-Yetişkin	0,056
	Genç-İleri Yaş	0,000*
	Yetişkin-İleri Yaş	0,004*

Dunn's Post Hoc Testi

Yapılan ikili karşılaştırmalara göre *ileri* yaş grubunun ortalama *Allah'a yönelme* skoru (35,85), *genç* ve *yetişkin* yaş grubunun ortalamasına göre (sırasıyla (31,35 ve 32,55); *hayra yorma* skoru (22,08), *genç* ve *yetişkin* yaş grubunun ortalamasına göre (sırasıyla (20,26 ve 20,50); ortalama *dinî yalvarma* skoru (10,66), *genç* yaş grubunun ortalamasına göre (10,14); ortalama *dinî yaklaşma* skoru (15,00), *genç* ve *yetişkin* yaş grubunun ortalamasına göre (sırasıyla (12,53 ve 13,46) istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklı ve daha yüksektir ($p<0,05$). Buna göre *ileri* yaş grubundaki kişiler, *genç* ve *yetişkin* grubuna göre *dinî başa çıkma* alt boyutlarından olan "*Allah'a yönelme, hayra yorma, dinî yalvarma, dinî yaklaşma*" etkinliğine daha sık başvurmaktadır. Genç ve yetişkinler arasında ise anlamlı fark bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Yapılan ikili karşılaştırmalara göre *ileri* yaş grubunun ortalama *kişilerarası dinî hoşnutsuzluk* skoru (5,80), *genç* yaş grubunun ortalamasına göre (6,77) istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklı ve daha düşüktür ($p<0,05$). Buna göre *ileri* yaş grubundaki kişiler, *genç* yaş grubuna göre *kişilerarası dinî hoşnutsuzluk* yöntemine daha az başvurmaktadır. Yetişkin grubu ile genç ve *ileri* yaş grubu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark yoktur ($p>0,05$).

Tablo 3: Dinî Başa Çıkma Boyutlarının Yaş Grupları Arasında Çoklu Karşılaştırılması

Dinî Başa Çıkma Alt Boyutu	Yaş Grubu	\bar{x}	SD	Min.	Max.	test value	p
Olumlu Başa Çıkma Skoru	Genç	91,17	17,632	25	124	35,351	0,000*
	Yetişkin	92,97	19,709	25	120		
	İleri Yaş	100,65	17,311	25	122		
Olumsuz Başa Çıkma Skoru	Genç	16,36	5,155	8	40	1,116	0,572
	Yetişkin	15,98	4,726	8	33		
	İleri Yaş	15,70	4,544	8	32		

Kruskal Wallis Testi

* 0,05 düzeyinde anlamlı p değeri

Tablo 3'e göre, yaş grupları arasında ortalama *olumlu dinî başa çıkma* skorları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur. ($p<0,05$) Diğer yandan, *olumsuz başa çıkma* sıklığı, yaştan bağımsızdır ($p>0,05$). Aralarında anlamlı bir fark bulunan gruplar ayrıca aşağıda ikili olarak karşılaştırılmıştır.

Tablo 4: Olumlu Dinî Başa Çıkma Etkinliğinin Yaş Grupları Arasında İkili Karşılaştırılması

Karşılaştırma Grubu	p
Genç-Yetişkin	0,420
Genç-İleri Yaş	0,000*
Yetişkin-İleri Yaş	0,001*

Dunn's Post Hoc Testi

İleri yaş grubunun ortalama *olumlu dinî başa çıkma* skoru (100,65), *genç* ve *yetişkin* yaş grubunun ortalamasına göre (sırasıyla (91,17 ve 92,97) istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklı ve daha yüksektir. ($p<0,05$) Buna göre, *ileri* yaş grubundaki kişiler, *genç* ve *yetişkin* grubuna göre daha

sık şekilde *olumlu dinî başa çıkma* etkinliklerini tercih etmektedir. Bu sonuç, “Yaş ilerledikçe *olumlu dinî başa çıkma* etkinliklerini kullanma sıklığı artar (H_{2b}).” hipotezimizi desteklemektedir. Yaşın ilerlemesi neticesinde hem dindarlık yöneliminde ve buna bağlı olarak özellikle *olumlu dinî başa çıkma* etkinliklerini kullanma sıklığında artış görülmesi; ileri yaş grubunda dine daha fazla yönelme, ölüm korkusu, hayat tecrübesine sahip olma, çeşitli problemlerle yüzleşmiş olma gibi durumların söz konusu olması ile açıklanabilir.

Literatürde çalışmamızı destekleyen çalışmalar mevcut olmakla birlikte³¹, iki değişken arasında anlamlı bir ilişki tespit etmeyen çalışmalar da yer almaktadır.³² Genç ve yetişkinler arasında ise *olumlu başa çıkma* sıklığı açısından anlamlı fark bulunmamaktadır ($p>0,05$).

5.1.2. Dinî Başa Çıkma Etkinlikleri ve Eğitim

Araştırmamızda *dinî başa çıkma* etkinlikleri ile eğitim değişkeni arasında ilişki olduğu varsayılmıştır. Bu doğrultuda yapılan analizlerin sonuçları tablolaştırılarak, çıkan veriler yorumlanmıştır. Ulaşılan sonuçlar şu şekildedir:

Tablo 5: Dinî Başa Çıkma Etkinliklerinin Eğitim Grupları arasında Çoklu Karşılaştırılması

Ölçekler ve Boyutları		\bar{x}	SD	Min.	Max.	<i>test value p</i>	
Eğitim Grubu							
Allah'a Yönelme	İlköğretim	35,07	5,948	16	40	11,077	0,004*
	Ortaöğretim	34,71	6,375	8	40		
	Yükseköğretim	32,38	7,174	8	40		
Hayra Yorma	İlköğretim	22,07	4,690	9	25	8,893	0,012*
	Ortaöğretim	22,02	3,851	5	25		
	Yükseköğretim	20,53	4,757	5	25		
Kişilerarası Dinî Hoşnutsuzluk	İlköğretim	6,70	3,314	3	15	4,687	0,096
	Ortaöğretim	5,54	2,543	3	12		
	Yükseköğretim	6,57	3,072	3	15		
Dinî Yalvarma	İlköğretim	11,26	1,873	8	15	7,382	0,025*
	Ortaöğretim	10,46	2,010	3	15		
	Yükseköğretim	10,23	2,019	3	15		
Dinî Yakınlaşma	İlköğretim	14,67	3,648	4	20	7,824	0,020*
	Ortaöğretim	14,17	3,277	4	20		
	Yükseköğretim	13,18	3,775	4	20		
Dinî Dönüşüm	İlköğretim	10,59	3,478	3	15	6,206	0,045*
	Ortaöğretim	10,19	2,841	3	15		
	Yükseköğretim	9,47	2,752	3	15		
	İlköğretim	5,11	2,547	3	12	0,748	0,688

³¹ Ayten, *Tanrı'ya Sığınmak: Dini Başa Çıkma Üzerine Psiko-Sosyal Bir Araştırma*, 97; Zeynep Sağır, *Suriyeli Mültecilerde Dini Başa Çıkma ve Ruh Sağlığı* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014), 51.

³² Mustafa Naci Kula, *Bedensel Engellilik ve Dini Başa Çıkma* (İstanbul: Değerler Eğitim Merkezi, 2005); Veysel Uysal vd., “Dinî Başa Çıkma ile Umut, Hayat Memnuniyeti ve Psikolojik Sağlık Arasındaki Etkileşim Üzerine Bir Araştırma”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 52/52 (2017), 139-160.

Manevi Hoşnutsuzluk	Ortaöğretim	4,44	1,761	3	9		
	Yükseköğretim	4,63	2,168	3	15		
Şerre Yorma	İlköğretim	4,96	1,786	2	8		
	Ortaöğretim	5,40	2,131	2	10	1,915	0,384
	Yükseköğretim	4,96	2,157	2	10		
Dinî İstikamet Arayışı	İlköğretim	8,30	2,334	2	10		
	Ortaöğretim	7,23	2,562	2	10	8,691	0,013*
	Yükseköğretim	7,07	2,303	2	10		

Kruskal Wallis Testi

* 0,05 düzeyinde anlamlı p değeri

Eğitim gruplarının *Allah'a yönelme, hayra yorma, dinî yalvarma, dinî yakınlaşma, dinî dönüşüm ve dinî istikamet arayışı* şeklindeki dinî başa çıkma yöntemlerine ait ortalama skorları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmaktadır. ($p < 0,05$) Bunların haricindeki yöntemler eğitim seviyesinden bağımsızdır ($p > 0,05$). Aralarında anlamlı bir fark bulunan gruplar ayrıca aşağıda ikili olarak karşılaştırılmıştır.

Tablo 6: Dinî Başa Çıkma Etkinliklerinin Eğitim Grupları arasında İkili Karşılaştırılması

	Karşılaştırma Grubu	p
Allah'a Yönelme	Yükseköğretim-Ortaöğretim	0,024*
	Yükseköğretim-İlköğretim	0,077
	Ortaöğretim-İlköğretim	1,000
Hayra Yorma	Yükseköğretim-Ortaöğretim	0,097
	Yükseköğretim-İlköğretim	0,073
	Ortaöğretim-İlköğretim	1,000
Dinî Yalvarma	Yükseköğretim-Ortaöğretim	1,000
	Yükseköğretim-İlköğretim	0,025*
	Ortaöğretim-İlköğretim	0,313
Dinî Yakınlaşma	Yükseköğretim-Ortaöğretim	0,247
	Yükseköğretim-İlköğretim	0,059
	Ortaöğretim-İlköğretim	1,000
Dinî Dönüşüm	Yükseköğretim-Ortaöğretim	0,262
	Yükseköğretim-İlköğretim	0,152
	Ortaöğretim-İlköğretim	1,000
Dinî İstikamet Arayışı	Yükseköğretim-Ortaöğretim	1,000
	Yükseköğretim-İlköğretim	0,011*
	Ortaöğretim-İlköğretim	0,148

Dunn's Post Hoc Testi

* 0,05 düzeyinde anlamlı p değeri

Yapılan ikili karşılaştırmalarda görüldüğü üzere, *ortaöğretim* grubunun ortalama *Allah'a yönelme* skoru (34,71), *yükseköğretim* grubunun ortalamasına göre (32,38) istatistiksel olarak

anlamli şekilde farklı ve daha yüksektir ($p<0,05$). Buna göre *ortaöğretim* görmüş kişiler, *yükseköğretim* görmüş kişilere göre *Allah'a yönelme* etkinliğine daha fazla başvurmaktadır. *İlköğretim* ile *ortaöğretim* ve *yükseköğretim* gören kişiler arasında anlamlı fark bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Yükseköğretim grubunun ortalama *dinî yalvarma* skoru (10,23), ve *dinî istikamet arayışı* ortalama skoru (7,07), *ilköğretim* grubunun ortalamasına göre (sırasıyla 11,26; 8,30) istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklı ve daha düşüktür ($p<0,05$). Buna göre yükseköğretim görmüş kişiler, ilköğretim görmüş kişilere göre *dinî yalvarma* ve *dinî istikamet arayışı* etkinliklerine daha az sıklıkta başvurduklarıdır. Bu durum, pozitivizm ve materyalizm temelli eğitim sonucunda bireylerin manevi yönelimlerinin zayıflamasının bir sonucu olabilir. *Orta öğretim* ile *ilköğretim* ve *yükseköğretim* gören kişiler arasında ise anlamlı fark bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Tablo 6'ya göre, 3 eğitim grubunun ortalama *hayra yorma*, *dinî yaklaşma* ve *dinî dönüşüm* skorlarının çoklu karşılaştırmalarında anlamlı fark bulunmasına rağmen, ikili karşılaştırmalarında herhangi iki eğitim grubu arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır ($p>0,05$).

5.1.3. Dinî Başa Çıkma Etkinlikleri ve Cinsiyet

Araştırmamızda *dinî başa çıkma etkinliklerinin* cinsiyete göre farklılaştığı öngörülmüştür. Bu doğrultuda yapılan analizlerin sonuçları tablolaştırılarak, çıkan veriler yorumlanmıştır. Ulaşılan sonuçlar şu şekildedir:

Tablo 7: Dinî Başa Çıkma Boyutlarının Cinsiyetler arasında Karşılaştırılması

Dinî Başa Çıkma Alt Boyutu	Cinsiyet	n	\bar{x}	SD	Min.	Max.	test value	p
Olumlu Başa Çıkma	Erkek	175	93,03	22,456	25	124	-0,685	0,493
	Kadın	278	94,64	15,377	25	120		
Olumsuz Başa Çıkma	Erkek	175	16,28	5,461	8	40	0,302	0,762
	Kadın	278	16,00	4,531	8	33		

Mann Whitney U Testi

* 0,05 düzeyinde anlamlı p değeri

Tablo 10'a bakıldığında erkek ve kadınların *olumlu* ve *olumsuz başa çıkma* skor ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmadığı görülmektedir ($p>0,05$). Başa çıkma skorları, cinsiyetten bağımsızdır. Buna göre "*Kadınlar erkeklere oranla olumlu dinî başa çıkma etkinliklerini daha sık kullanır (H_{2d})*" hipotezi desteklenmemiştir. Bu durum, başa çıkma etkinliklerine yönelmenin cinsiyetten çok dindarlıkla ilişkili olması ile açıklanabilir. Literatürdeki araştırmalarda ise farklı sonuçlar elde edilmiştir. Ekşi³³, erkeklerin kadınlara oranla *olumsuz dinî başa çıkma* etkinliğini daha sık kullandığını bulgularken; Ayten³⁴, erkeklerin hem *olumlu* hem *olumsuz başa çıkma* etkinliklerine kadınlardan daha fazla başvurduğu sonucuna ulaşmıştır. Sağır³⁵ ise kadınların erkeklere kıyasla

³³ Halil Ekşi, *Başaçıkma, Dini Başaçıkma ve Ruh Sağlığı Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma* (Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2001), 101-102.

³⁴ Ayten, *Tanrı'ya Sığınmak: Dini Başa Çıkma Üzerine Psiko-Sosyal Bir Araştırma*, 95.

³⁵ Sağır, *Suriyeli Mültecilerde Dini Başa Çıkma ve Ruh Sağlığı*, 48.

olumsuz dinî başa çıkma etkinliklerini daha nadir, *olumlu başa çıkma* etkinliklerini ise daha sık kullandığı bulgusu elde etmiştir. Uysal ve arkadaşlarının³⁶ araştırmasına göre ise kadınlar erkeklere oranla *olumlu dinî başa çıkma* etkinliklerine daha sık başvurur.

5.1.4. Bağlanma Stilleri, Dinî Başa Çıkma Etkinlikleri ve Medeni Hâl

Araştırmamızda evlilerin bekârlara göre daha dindar olduğu, evlilerde *güvenli bağlanma* oranı yüksekken, bekârlarda daha çok *korkulu bağlanma* görüldüğü öngörülmüştür. Ayrıca bağlanma stilleri, dinî başa çıkma etkinlikleri ve dinarlık ile medeni hâl değişkeni arasında ilişki olduğu varsayılmıştır. Ulaşılan sonuçlar aşağıdaki gibidir:

Tablo 8: Dinî Başa Çıkma Etkinliklerinin ve Bağlanma Şekillerinin Medeni Hâl Grupları Arasında Çoklu Karşılaştırılması

Ölçekler ve Boyutları	Medeni Hâl	n	\bar{x}	SD	Min.	Max.	test value	p
Güvenli Bağlanma	Bekâr	231	17,42	6,102	5	35	4,755	0,093
	Evli	209	17,34	5,464	5	33		
	Boşanmış/Eşi Vefat Etmış	13	21,46	6,253	12	34		
Korkulu Bağlanma	Bekâr	231	16,09	5,359	4	28	13,517	0,001*
	Evli	209	14,55	5,038	4	28		
	Boşanmış/Eşi Vefat Etmış	13	18,23	4,381	8	24		
Saplantılı Bağlanma	Bekâr	231	15,55	4,853	4	27	2,210	0,331
	Evli	209	15,11	3,758	4	27		
	Boşanmış/Eşi Vefat Etmış	13	17,38	6,552	7	28		
Kayıtsız Bağlanma	Bekâr	231	23,52	6,293	7	35	9,189	0,010*
	Evli	209	21,71	6,547	5	35		
	Boşanmış/Eşi Vefat Etmış	13	24,38	5,253	16	33		
Allah'a Yönelme	Bekâr	231	31,34	7,562	8	40	24,927	0,000*
	Evli	209	34,29	6,304	8	40		
	Boşanmış/Eşi Vefat Etmış	13	34,15	4,200	28	40		
Hayra Yorma	Bekâr	231	19,87	4,928	5	25	24,204	0,000*
	Evli	209	21,66	4,313	5	25		
	Boşanmış/Eşi Vefat Etmış	13	22,85	2,641	17	25		
Kişilerarası Din Hoşnutsuzluk	Bekâr	231	6,97	3,101	3	15	13,943	0,001*
	Evli	209	5,93	2,964	3	15		
	Boşanmış/Eşi Vefat Etmış	13	6,15	1,772	3	10		
Dinî Yalvarma	Bekâr	231	10,12	2,162	3	15	4,809	0,090
	Evli	209	10,51	1,858	3	15		

³⁶ Uysal vd., "Dinî Başa Çıkma ile Umut, Hayat Memnuniyeti ve Psikolojik Sağlık Arasındaki Etkileşim Üzerine Bir Araştırma", 149.

	Boşanmış/Eşi Vefat Etmiş	13	10,69	1,702	7	13		
Dinî Yakınlaşma	Bekâr	231	12,50	3,761	4	20	26,779	0,000*
	Evli	209	14,33	3,499	4	20		
	Boşanmış/Eşi Vefat Etmiş	13	13,54	3,503	9	20		
Dinî Dönüşüm	Bekâr	231	9,40	2,825	3	15	2,284	0,319
	Evli	209	9,80	2,808	3	15		
	Boşanmış/Eşi Vefat Etmiş	13	10,31	2,898	5	15		
Manevi Hoşnutsuzluk	Bekâr	231	4,71	2,185	3	15	1,354	0,508
	Evli	209	4,56	2,125	3	15		
	Boşanmış/Eşi Vefat Etmiş	13	4,85	2,115	3	9		
Şerre Yorma	Bekâr	231	4,81	2,148	2	10	6,653	0,036*
	Evli	209	5,15	2,118	2	10		
	Boşanmış/Eşi Vefat Etmiş	13	5,92	1,847	2	8		
Din İstikamet Arayışı	Bekâr	231	7,15	2,370	2	10	5,512	0,076
	Evli	209	7,08	2,348	2	10		
	Boşanmış/Eşi Vefat Etmiş	13	8,62	1,325	7	10		

Kruskal Wallis Testi

* 0,05 düzeyinde anlamlı p değeri

Medeni hâl grupları arasında yapılan çoklu karşılaştırma analizlerine göre 3 medeni hâl grubunun *korkulu bağlanma* ve *kayıtsız bağlanma* skorlarının ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark vardır ($p < 0,05$). *Güvenli* ve *saplantılı bağlanma* için anlamlı fark tespit edilmemiştir. Bu iki bağlanma, medeni hâlden bağımsızdır.

Medeni hâl gruplarına ait dinî başa çıkma etkinliklerinden "*Allah'a yönelme, hayra yorma, kişilerarası dinî hoşnutsuzluk, dinî yakınlaşma, şerre yorma*" yöntemlerinin ortalama skorları arasında istatistiksel olarak anlamlı şekilde fark bulunmuştur. ($p < 0,05$) Diğer dinî başa çıkma etkinlikleri medeni hâlden bağımsızdır. Gruplar arasında anlamlı fark bulunmamaktadır ($p > 0,05$).

Tablo 9: Dinî Başa Çıkma Etkinliklerinin ve Bağlanma Şekillerinin Medeni Hâl Grupları Arasında İkili Karşılaştırılması

	Karşılaştırma Grubu	p
Korkulu Bağlanma	Evli - Bekâr	0,008*
	Evli - Boşanmış/Eşi Vefat Etmiş	0,029*
	Bekâr - Boşanmış/Eşi Vefat Etmiş	0,338
Kayıtsız Bağlanma	Evli - Bekâr	0,012*
	Evli - Boşanmış/Eşi Vefat Etmiş	0,432
	Bekâr - Boşanmış/Eşi Vefat Etmiş	1,000
Allah'a Yönelme	Bekâr - Boşanmış/Eşi Vefat Etmiş	0,943
	Evli - Bekâr	0,000*
	Evli - Boşanmış/Eşi Vefat Etmiş	1,000

Hayra Yorma	Evli - Bekâr	0,000*
	Bekâr - Boşanmış/Eşi Vefat Etmiş	0,052
	Evli - Boşanmış/Eşi Vefat Etmiş	1,000
Kişilerarası Dinî Hoşnutsuzluk	Evli - Boşanmış/Eşi Vefat Etmiş	1,000
	Evli - Bekâr	0,001*
	Bekâr - Boşanmış/Eşi Vefat Etmiş	1,000
Dinî Yakınlaşma	Bekâr - Boşanmış/Eşi Vefat Etmiş	1,000
	Evli - Bekâr	0,000*
	Evli - Boşanmış/Eşi Vefat Etmiş	0,845
Şerre Yorma	Evli - Bekâr	0,202
	Bekâr - Boşanmış/Eşi Vefat Etmiş	0,111
	Evli - Boşanmış/Eşi Vefat Etmiş	0,426

Dunn's Post Hoc Testi

* 0,05 düzeyinde anlamlı p değeri

Medeni hâl grupları arasında yapılan ikili karşılaştırmalara göre *evli* kişilerin ortalama *korkulu bağlanma* skoru (14,55), *bekâr* ve *daha önceden evlilik yaşamış* olan kişilerin ortalamasına göre (sırasıyla 16,09 ve 18,23) istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklı ve daha düşüktür ($p<0,05$). Buna göre evlilerin, bekâr ve daha önce evlilik yaşamış kişilere göre *korkulu bağlanma* eğilimi daha azdır. Buna göre; “*Evliler güvenli bağlanma gerçekleştirirken, bekârlarda daha çok korkulu bağlanma görülür (H_{2a})*” hipotezi kısmen desteklenmiştir. Yani evli kişilerin genellikle *güvenli bağlanma* gerçekleştirdiğine dair bir bulgu elde edilememiş fakat bekâr grubun evlilere göre daha fazla *korkulu bağlanma* gerçekleştirdiği tespit edilmiştir. Evli kişilerin ortalama *kayıtsız bağlanma* skoru (21,71), bekârların ortalamasına göre (23,52) istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklı ve daha düşüktür ($p<0,05$). Buna göre evlilerin *kayıtsız bağlanma* eğilimi bekârlara göre daha azdır. Bu durum, yani evlilerin bekârlara göre daha az *korkulu* ve *kayıtsız bağlanma* stiline sahip olmaları, hayatlarında var olan, kendilerini hâlihazırda kabul etmiş, kendilerine değer veren eşlere sahip olmaları ve başkaları tarafından reddedilme korkusu yaşamamalarının bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Çünkü her iki bağlanma stiline de ortak noktası reddedilme ve terk edilme kaygısıdır.

Bu bulgulara göre, bekârların evlilere göre daha fazla *korkulu* ve *kayıtsız bağlanma* gerçekleştirdiği söylenebilir. Tanış'ın³⁷ yaptığı çalışmaya göre ise evliler bekârlara göre daha fazla *kayıtsız bağlanma* gerçekleştirmektedirler.

Evli kişilerin ortalama *Allah'a yönelme* (34,29) ve *dinî yakınlaşma* skoru (14,33), bekârların ortalamasına göre (sırasıyla 31,34; 12,50) istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklı ve daha yüksektir ($p<0,05$). Buna göre evlilerin *Allah'a yönelme* ve *dinî yakınlaşma* sıklığı bekârlara göre daha yüksektir. Daha önce evlilik yaşamış kişiler ile bekâr ve evliler arasında bu yöntemin sıklığı açısından anlamlı fark bulunmamaktadır ($p>0,05$).

³⁷ Zeynep İrem Tanış, *Yetişkinlerde Bağlanma Stilleri ve Öfke Tarzları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (İstanbul: Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014), 62.

Evli kişilerin ortalama *kişilerarası dinî hoşnutsuzluk* skoru (5,93), bekârların ortalamasına göre (6,97) istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklı ve daha düşüktür ($p<0,05$). Buna göre evlilerin *kişilerarası dinî hoşnutsuzluk* sıklığı, bekârlara göre azdır. Daha önce evlilik yaşamış kişiler ile bekâr ve evliler arasında bu etkinliğin kullanım sıklığı açısından anlamlı fark bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Medeni hâl gruplarının ortalama *şerre yorma* skorlarının arasında çoklu karşılaştırma için anlamlı fark bulunmasına rağmen, ikili karşılaştırmalarında herhangi iki medeni hâl grubu arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır ($p>0,05$).

Medeni hâl grupları ile dinî başa çıkma toplam skorlarına bakıldığında ise *evli* kişilerin *bekârlara* göre dinî başa çıkma etkinliklerine başvurma sıklığı açısından anlamlı derecede fark bulunmaktadır. Buna göre evliler bekârlara göre dinî başa çıkma etkinliklerine daha sık başvurumaktadırlar. Bunun sebebi evlilerin bekârlara oranla daha yüksek dindarlık eğilimi göstermeleridir. Ayten'in³⁸ çalışmasında da aynı sonuçlar elde edilirken; Sağır³⁹ iki değişken arasında bir ilişki tespit edememiştir.

Sonuç olarak, bağlanma stilleri ve dinî başa çıkma etkinliklerinin demografik yapı ile ilişkisini incelediğimiz bu bölümde elde ettiğimiz bulgulara göre; "*Katılımcıların bağlanma stilleri ve dinî başa çıkma etkinlikleri demografik özelliklere göre anlamlı bir farklılık göstermektedir (H₂)*" hipotezi kısmen desteklenmiştir.

Literatür tarandığında bağlanma stilleri konulu çalışmaların büyük bir çoğunluğunun ergenler, lise öğrencileri, üniversite öğrencileri ile yürütüldüğü görülmektedir. Bunların yanı sıra evliler, boşanma sürecindekiler, şiddete maruz kalmış kadınlar gibi sınırlandırılmış örneklerle çalışılmış araştırmalar bulunmaktadır. Fakat bu çalışmalardan elde edilen bulguların kendi örneklemi ile sınırlı olmaları sebebiyle, demografik özellikler ve bağlanma ilişkisinden elde edilen veriler, bizim araştırmamızla karşılaştırmaya uygun görülmemektedir.

5.2. Dinî Başa Çıkma Etkinlikleri ve Bağlanma Stilleri

Araştırmamızda, *güvenli bağlanma* gerçekleştiren bireylerin, *olumlu başa çıkma* etkinliklerine daha çok başvurduğu; *korkulu bağlanma* gerçekleştiren bireylerin ise daha çok *olumsuz başa çıkma* etkinliklerini kullandığı varsayılmıştır. Yapılan analizlerin sonuçları aşağıdaki gibidir:

Tablo 10: Dinî Başa Çıkma Etkinlikleri ile Bağlanma Stilleri Arasında Korelasyon İncelemesi

Dinî Başa Çıkma Etkinlikleri	Güvenli Bağlanma Skoru	Korkulu Bağlanma Skoru	Saplantılı Bağlanma Skoru	Kayıtsız Bağlanma Skoru
Allah'a Yönelme	r 0,053	-0,045	-0,041	-0,126
	p 0,265	0,344	0,387	0,007*
Hayra Yorma	r 0,088	-0,089	0,039	-0,140
	p 0,062	0,057	0,413	0,003*
Kişilerarası Dinî Hoşnutsuzluk	r -0,007	0,217	0,026	0,208

³⁸ Ayten, *Tanrı'ya Sığınmak: Dini Başa Çıkma Üzerine Psiko-Sosyal Bir Araştırma*, 99.

³⁹ Sağır, *Suriyeli Mültecilerde Dini Başa Çıkma ve Ruh Sağlığı*, 55.

	p	0,890	0,000*	0,584	0,000*
Dinî Yalvarma	r	0,119	-0,017	0,010	-0,038
	p	0,012*	0,711	0,837	0,417
Dinî Yakınlaşma	r	0,107	-0,098	0,009	-0,199
	p	0,023*	0,038*	0,841	0,000*
Dinî Dönüşüm	r	0,070	0,040	0,058	-0,051
	p	0,138	0,392	0,216	0,282
Manevi Hoşnutsuzluk	r	0,065	0,196	0,119*	0,139
	p	0,169	0,000*	0,011	0,003*
Şerre Yorma	r	0,087	0,188	0,130	0,093
	p	0,064	0,000*	0,006*	0,047*
Dinî İstikamet Arayışı	r	0,175	0,051	0,093	-0,078
	p	0,000*	0,278	0,047*	0,097

Spearman Testi

Korelasyon analizlerinin sonucuna göre, *güvenli bağlama* skoru ile *dinî yalvarma*, *dinî yakınlaşma*, *dinî istikamet arayışı* etkinliklerine ait sıklık skorları arasında istatistiksel olarak anlamlı zayıf pozitif korelasyon görülmektedir ($p<0,05$). Yani kişilerde güvenli bağlanma eğilimi arttıkça bu yöntemleri kullanma sıklığında da artış görülmektedir fakat bu artışların oranı çok düşüktür. Zira korelasyon katsayıları sırasıyla 0.119, 0.107 ve 0.175 gibi küçük derecede katsayılarıdır. Güvenli bağlanma ile diğer başa çıkma yöntemleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir korelasyon bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Korkulu bağlanma skoru ile *kişilerarası dinî hoşnutsuzluk*, *manevi hoşnutsuzluk*, *şerre yorma* yöntemlerine ait sıklık skorları arasında istatistiksel olarak anlamlı zayıf pozitif, *dinî yakınlaşma* ileyse zayıf negatif korelasyon görülmektedir ($p<0,05$). Yani kişilerde *korkulu bağlanma* eğilimi arttıkça *dinî hoşnutsuzluk*, *manevi hoşnutsuzluk* ve *şerre yorma* sıklığında artış görülmekte; *dinî yakınlaşmada* ise düşüş görülmektedir. Fakat bu artış ve düşüşlerin oranı düşüktür. Zira korelasyon katsayıları sırasıyla 0.2017, 0.196, 0.188 ve son olarak -0,098 gibi küçük derecede katsayılarıdır. *Korkuyla bağlanma* ile diğer başa çıkma yöntemleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir korelasyon bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Saplantılı bağlanma skoru ile *şerre yorma* ve *dinî istikamet arayışı* etkinliklerine ait sıklık skorları arasında istatistiksel olarak anlamlı zayıf pozitif korelasyon görülmektedir ($p<0,05$). Yani kişilerde *saplantılı bağlanma* eğilimi arttıkça, *şerre yorma* ve *dinî istikamet arayışı* sıklığında, artış görülmektedir. Fakat bu artış oranı çok düşüktür. Zira korelasyon katsayıları sırasıyla 0,130 ve 0,093 gibi küçük derecede katsayılarıdır. *Saplantılı bağlanma* ile diğer başa çıkma yöntemleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir korelasyon bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Kayıtsız bağlanma skoru ile *Allah'a yönelme*, *hayra yorma* ve *dinî yakınlaşma* yöntemlerine ait sıklık skorları arasında istatistiksel olarak anlamlı zayıf negatif, *kişilerarası dinî hoşnutsuzluk*, *manevi hoşnutsuzluk* ve *şerre yorma* yöntemlerinin sıklıklarında zayıf pozitif korelasyon görülmektedir ($p<0,05$). Yani kişilerde *kayıtsız bağlanma* eğilimi arttıkça *kişilerarası dinî hoşnutsuzluk*, *manevi*

hoşnutsuzluk ve *şerre yorma* sıklığında artış görülmektedir. Diğer yanda *Allah'a yönelme*, *hayra yorma* ve *dinî yakınlaşma* sıklığında ise düşüş görülür. Negatif korelasyon katsayıları sırasıyla -0.126, -0.140, -0.199, pozitifler ise 0.208, 0,139 ve 0,093 gibi küçük derecede katsayılardır. *Kayıtsız bağlanma* ile diğer başa çıkma yöntemleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir korelasyon bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Tüm bu bulgular göz önünde bulundurulduğunda, "*Katılımcıların bağlanma stilleri ile dinî başa çıkma etkinlikleri arasında anlamlı bir ilişki vardır (H₁)*" hipotezinin kısmen desteklendiği görülmektedir. Bu ilişkilerin daha iyi anlaşılabilmesi için, bu araştırmadaki değişkenlere bir de *Tanrıya Bağlanma* boyutu da eklenerek yeni bir çalışma yapılması gerekmektedir. Zira yetişkin bağlanma stilleri ile Tanrı'ya bağlanma arasında anlamlı bir ilişki olduğu Subaşı⁴⁰ tarafından ortaya konmuştur. Buna göre, dinî başa çıkma konusunun, daha çok Tanrı'ya bağlanma ile ilişkilendirilmeye uygun bir konu olduğu anlaşılmış ve literatüre katkı sağlayacak yeni çalışmalara veri sağlanmıştır.

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada yetişkin bağlanma stilleri, dinî başa çıkma gibi değişkenler arasındaki ilişkiler incelenmiş, ayrıca değişkenlerin demografik niteliklere göre anlamlı farklılık gösterip göstermediği tespit edilmiştir. Araştırma İstanbul'da yaşayan 453 kişilik 18 yaş ve üstü yetişkin bir çalışma grubu üzerinde yapılmıştır. Veri toplama aracı olarak anket tekniği kullanılmıştır.

Yaş ilerledikçe olumlu başa çıkma yöntemlerinin sıklığında artış görülürken, kişilerarası dinî hoşnutsuzluk etkinliğine yönelme sıklığında ise azalış görülmüştür. İleri yaş grubundaki kişiler, genç ve yetişkin grubuna göre daha sık şekilde olumlu dinî başa çıkma etkinliklerini tercih etmektedir.

Eğitim grupları arasında dinî başa çıkma etkinlikleri karşılaştırıldığında, *yükseköğretim* seviyesinde olan bireylerin *Allah'a yönelme*, *dinî yalvarma* ve *dinî istikamet arayışı* etkinliklerine daha az sıklıkta başvurduğu görülmüştür. Bu durum, pozitivizm ve materyalizm temelli eğitim sonucunda bireylerin manevi yönelimlerinin zayıflamasının bir sonucu olabileceği ihtimalini düşündürmektedir.

Dinî başa çıkmanın, cinsiyetten bağımsız olduğu görülmüştür. Bu durum, başa çıkma etkinliklerine yönelmenin cinsiyetten çok dindarlıkla ilişkili olması ile açıklanabilir.

Evlilerin, bekâr ve daha önce evlilik yaşamış kişilere göre *korkulu bağlanma* eğilimlerinin daha az olduğu, *kayıtsız bağlanma* eğilimlerinin ise sadece bekârlara göre daha az olduğu görülmüştür. Evli kişilerin genellikle *güvenli bağlanma* gerçekleştirdiğine dair bir bulgu elde edilememiş fakat bekâr grubun evlilere göre daha fazla *korkulu bağlanma* gerçekleştirdiği tespit edilmiştir. Bu durum, yani evlilerin bekârlara göre daha az *korkulu* ve *kayıtsız bağlanma* stiline sahip olmaları, hayatlarında var olan, kendilerini hâlihazırda kabul etmiş, kendilerine değer veren eşlere sahip olmaları ve başkaları tarafından reddedilme korkusu yaşamamalarının bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Çünkü her iki bağlanma stiline de ortak noktası reddedilme ve terk edilme kaygısıdır.

⁴⁰ Subaşı, *Üniversite Öğrencilerinin Tanrı ile İlişkilerinin Bağlanma Kuramı Açısından Değerlendirilmesi*, 123-124.

Dinî başa çıkma etkinlikleri incelendiğinde ise evli bireylerde *Allah'a yönelme, hayra yorma ve dinî yakınlaşma* gibi *olumlu dinî başa çıkma* etkinliklerinin bekârlara göre daha sık tercih edildiği, *olumsuz dinî başa çıkma* etkinliklerinden olan *kişilerarası dinî hoşnutsuzluk* alt boyutunun ise bekârlara göre daha az sıklıkta tercih edildiği görülmüştür.

Evliler bekârlara göre genel anlamda dinî başa çıkma etkinliklerini daha çok kullanmaktadır. Bunun sebebi olarak evlilerin bekârlara oranla daha yüksek dindarlık eğilimi göstermeleri düşünülebilir.

Dinî başa çıkma etkinlikleri alt boyutları ile bağlanma stilleri arasındaki korelasyon incelendiğinde; kişilerde *güvenli bağlama* eğilimi arttıkça, *dinî yalvarma, dinî yakınlaşma, dinî istikamet arayışı* etkinliklerine yönelme sıklığında da artış görülmüştür. Buna karşın *korkulu bağlanma* eğilimi arttıkça *dinî hoşnutsuzluk, manevi hoşnutsuzluk ve şerre yorma* sıklığında da artış görülürken; *dinî yakınlaşmada* ise düşüş görülmüştür. *Saplantılı bağlanma* eğilimi arttıkça, *şerre yorma ve dinî istikamet arayışı* sıklığında ise artış söz konusudur. *Kayıtsız bağlanma* eğilimi arttıkça *kişilerarası dinî hoşnutsuzluk, manevi hoşnutsuzluk ve şerre yorma* sıklığında artış görülmüş, diğer yandan *Allah'a yönelme, hayra yorma ve dinî yakınlaşma* sıklığında ise düşüş olduğu bulgulanmıştır.

Sonuç olarak; yetişkinlerde dinî başa çıkma ve bağlanma ilişkisini tespit etmeye çalışan bu çalışma bizi birçok noktada aydınlatmıştır. Öncelikle bağlanma stillerinin cinsiyet, yaş, eğitim, dindarlık gibi değişkenlere bağlı olmadığı; ancak dinî başa çıkmanın alt boyutlarıyla ilişki olduğu ortaya konmuştur. Bu durum bizi; bağlanmanın daha derinlemesine ve özellikle sosyal yaşantılar ve Tanrı'ya bağlanma çerçevesinde incelenmesi gerektiği sonucuna ulaştırmıştır.

Kaynakça

- Amer, Mona M. vd. "Initial Development of the Brief Arab Religious Coping Scale (BARCS)". *Journal of Muslim Mental Health* 3/1 (2008), 69-88.
- Ayten, Ali. *Tanrı'ya Sığınmak: Dini Başa Çıkma Üzerine Psiko-Sosyal Bir Araştırma*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2012.
- Bartholomew, Kim - Horowitz, Leonard M. "Attachment Styles Among Young Adults: A test of a Four-Category Model". *Journal of Personality and Social Psychology* 61/2 (1991), 226-244.
- Bowlby, John. *Attachment and Loss: Vol. II Separation, Anxiety and Anger*. Basic Books, 1973.
- Bowlby, John. *Bağlanma*. çev. Tuğrul Veli Soylu. İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2012.
- Bowlby, John. "The Making and Breaking of Affectional Bonds: I. Aetiology and Psychopathology in the Light of Attachment Theory". *The British Journal of Psychiatry* 130/3 (1977), 201-210.
- Bretherton, Inge. "The Origins of Attachment Theory: John Bowlby and Mary Ainsworth". *Developmental Psychology* 28/5 (1992), 759-775.
- Collins, Nancy L. - Read, Stephen J. "Adult Attachment, Working Models, and Relationship Quality in Dating Couples". *Journal of Personality and Social Psychology* 58/4 (1990), 644-663.
- Çınar, Mehmet. *Yetişkin ve Yaşlılarda Tanrı'ya Bağlama Tarzı ve Ölüm Kaygısı İlişkisi Üzerine Bir Araştırma*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Ekşi, Halil. *Başaçıkma, Dini Başaçıkma ve Ruh Sağlığı Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2001.
- Folkman, Susan vd. "Appraisal, Coping, Health Status, and Psychological Symptoms". *Journal of Personality and Social Psychology* 50/3 (1986), 571-579.

- Gürbüz, Sait - Şahin, Faruk. *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2018.
- Hayta, Akif. "Anneden Allah'a: Bağlanma Teorisi ve İslâm'da Allah Tasavvuru". *Değerler Eğitimi Dergisi* 4/12 (2006), 29-63.
- Karasar, Niyazi. *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2007.
- Karşlı, Necmi. "Bağlanma Yapısı ve Demografik Değişkenlerin Dini Hayat ile İlişkisi". *1. Uluslararası Geçmişten Günümüze Trabzon'da Dini Hayat Sempozyumu Bildiriler Kitabı II. Cilt*. ed. Betül Saylan Şenol Saylan. 899-918. İstanbul: Değişim Yayınları, 2016.
- Kış, Betül. *Müslümanlarda Bağlanma ve Tanrı Algısı*. İstanbul: Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Kirkpatrick, Lee A. "Bağlanma Teorisi ve Evrimsel Din Psikolojisi". çev. Karşlı, Necmi. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 13/1 (2013), 257-272.
- Kirkpatrick, Lee A. "Din Psikolojisinde Bağlanma Teorisi". çev. Mustafa Koç. *Bilimname* 4/10 (2006), 133-172.
- Kirkpatrick, Lee A. - Shaver, Phillip R. "Attachment Theory and Religion: Childhood Attachments, Religious Beliefs, and Conversion". *Journal for the Scientific Study of Religion* 29/3 (1990), 315-334.
- Koenig, Harold G. vd. "Religious Coping and Health Status in Medically Ill Hospitalized Older Adults". *The Journal of Nervous and Mental Disease* 186/9 (1998), 513-521.
- Korkmaz, Nuran E. *Bağlanma, İnsan-Tanrı İlişkisi ve Psikolojik İyilik Hâli*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012.
- Korkmaz, Nuran E. "İslâm Açısından Bağlanma Kuramının Değerlendirilmesi: Teorik Bir Yaklaşım". *Avrupa İslam Üniversitesi İslam Araştırmaları Dergisi* 4/1 (2011), 297-312.
- Kula, Mustafa Naci. *Bedensel Engellilik ve Dini Başa Çıkma*. İstanbul: Değerler Eğitim Merkezi, 2005.
- Pargament, Kenneth I. vd. "The Many Methods of Religious Coping: Development and Initial Validation of the RCOPE". *Journal of Clinical Psychology* 56/4 (2000), 519-543.
- Rowatt, Wade - Kirkpatrick, Lee A. "Two Dimensions of Attachment to God and Their Relation to Affect, Religiosity, and Personality Constructs". *Journal for the Scientific Study of Religion* 41/4 (2002), 637-651.
- Sağır, Zeynep. *Suriyeli Mültecilerde Dini Başa Çıkma ve Ruh Sağlığı*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Subaşı, Hacer. *Üniversite Öğrencilerinin Tanrı ile İlişkilerinin Bağlanma Kuramı Açısından Değerlendirilmesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012.
- Sümer, Nebi - Güngör, Derya. "Yetişkin Bağlanma Stilleri Ölçeklerinin Türk Örneklemini Üzerinde Psikometrik Değerlendirmesi ve Kültürlerarası Bir Karşılaştırma". *Türk Psikoloji Dergisi* 14/43 (1999), 71-106.
- Tanış, Zeynep İrem. *Yetişkinlerde Bağlanma Stilleri ve Öfke Tarzları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. İstanbul: Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Uysal, Veysel vd. "Dinî Başa Çıkma ile Umut, Hayat Memnuniyeti ve Psikolojik Sağlık Arasındaki Etkileşim Üzerine Bir Araştırma". *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 52/52 (2017), 139-160.